

Дмитро КАМЕНСЬКИЙ

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології,
Національна академія Служби безпеки України
E-mail: dm.kamensky@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3610-2514

Андрій ВОЗНЮК

доктор юридичних наук, професор,
завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності,
Національна академія внутрішніх справ
E-mail: aav_100@naia.kiev.ua
ORCID: 0000-0002-3352-5626

НАЦІОНАЛЬНА ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: СПІВВІДНОШЕННЯ КОНЦЕПЦІЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню формальних та прикладних зв'язків між концепціями національної та економічної безпеки України. Встановлено, що економічна безпека є здебільшого складовою частиною національної безпеки, яка, своєю чергою, являє собою складний, багатоелементний феномен. За результатами фахового опрацювання численних наукових джерел наголошено на тому, що лише спільні фахові зусилля українських правників та економістів дозволять запропонувати більш універсальне й водночас глибоке розуміння національної безпеки, стратегічних пріоритетів нашої держави у сфері національної та економічної безпеки, а також порівняти стратегічну політику нашої держави в цих напрямках із аналогічними документами в державах-партнерах України. Зазначено, що для подальшого розвитку в цьому напрямі важливо ретельно проаналізувати в порівняльному контексті зміст вітчизняних та зарубіжних стратегій національної та економічної безпеки. Аргументовано позицію про те, що такий пропонований підхід відповідатиме глобальним трендам сучасного світу і водночас дозволить ефективно реагувати на регіональні та глобальні загрози й конфлікти.

Аргументовано позицію про те, що об'єднання зусиль українських науковців, як правників, так і економістів, дозволить удосконалити доктринальні підходи до тлумачення національної безпеки України та її стратегічних пріоритетів. Такий підхід також дозволить порівняти стратегію національної безпеки нашої держави з аналогічними програмними документами держав-партнерів.

Наголошено на тому, що майбутні наукові дослідження в окресленому напрямі доцільно зосередити на детальному порівняльному аналізі національних і зарубіжних стратегій у сфері національної та економічної безпеки. Такий підхід не лише відповідатиме глобальним тенденціям XXI століття, але й сприятиме адекватному реагуванню на регіональні й глобальні виклики, зокрема ті, які наразі постають перед Україною у складній геополітичній ситуації.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, загрози, наукова концепція, сталий розвиток, глобалізація, військова агресія, суспільство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Варто відзначити, що окремим питанням розбудови стратегій національної та економічної безпеки в нашій державі присвятили увагу такі автори, як Т. Подковенко [1], В. Третяк [2], Ю. Хатнюк [3], В. Антонов [4] та чимало інших. Дослідження згаданих та інших науковців були присвячені аналізу концепцій національної та економічної безпеки й окремих їхніх складових (компонентів). Один із співавторів цієї статті також частково уже присвячував свою увагу окресленій науковій проблематиці [8]. Водночас поза увагою наукової спільноти сьогодні залишаються важливі теоретико-прикладні питання співвідношення положень Стратегії національної безпеки та Стратегії економічної безпеки, а також дуже обмежено (фрагментарно) розглянуті схожі програмні документи в країнах-партнерах України, передусім у державах-членах ЄС та НАТО.

Таким чином, простір для майбутніх наукових розвідок у цьому напрямі залишається надзвичайно широким.

Виділення невирішених частин проблеми. У вітчизняній економічній та юридичній науці досі не було представлено ґрунтовних досліджень щодо спільних цілей та характеру співвідношення концепцій національної та економічної безпеки України. Бракує також фахових досліджень подібних до Стратегій національної та економічної безпеки програмних документів в інших державах, передусім європейських, а також у США.

Метою цієї наукової праці є з'ясування сутності та основних елементів національної безпеки та економічної безпеки України, визначення характеру їх співвідношення. На підставі такого комплексного аналізу з елементами наукового порівняння, що утворюють концептуальну основу механізму забезпечення безпеки держави, пла-

нується визначити основні параметри безпекової моделі України на сучасному етапі розвитку її державності.

Виклад основного матеріалу. Як зазначено у фаховій літературі, формування та реалізація державної політики національної безпеки в Україні є однією з найважливіших проблем ефективного управління суспільством, яке трансформується. Українська практика показує, що реалізація доктрин, стратегій, концепцій та програм у сфері національної безпеки має інтегрувати всі аспекти політичної активності держави та спирається на ґрунтовні теоретичні засади, а також на історичний досвід [1, с. 13]. Сьогодні теорія національної безпеки проходить етап активного формування та динамічного розвитку з огляду на безпрецедентні умови, в яких опинилась наша держава через непровоковану військову агресію.

Із самого початку варто наголосити, що ключовим нормативним «дороговказом» щодо поняття та змісту національної безпеки в нашій державі виступає Закон України «Про національну безпеку України» 2018 р. (зі змінами). Цей закон визначає, зокрема, що національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Своєю чергою, державна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз не воєнного характеру. Отже, критичне зіставлення обох нормативних дефініцій демонструє, що національна безпека спрямована на захист України від загроз воєнного характеру; натомість безпека державна уособлює стан захище-

ності України від різноманітних загроз іншого, невоєнного характеру. Ця відмінність має ключове значення в контексті розвитку безпекових стратегій в Україні, а також у частині діяльності уповноважених органів державної влади та, меншою мірою, органів місцевого самоврядування.

Далі, у ч. 1 ст. 3 згаданого Закону зазначено про основні вектори державної політики в частині національної безпеки і оборони. Вона спрямована на захист: людини і громадянина – їхнього життя, гідності, конституційних прав і свобод, а також забезпечення безпечних умов життєдіяльності; окремо, суспільства – його демократичних цінностей, добробуту й умов для сталого розвитку; також держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності; території та навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій. Отже, йдеться про основні параметри захисту інтересів ключових для будь-якої сучасної держави «стейкхолдерів» – людина (громадянин), суспільство, держава, території (навколишнє природне середовище). Показово, що ці ключові суб'єкти та об'єкти розташовані в порядку їхньої значущості для держави – людина і громадянин перебувають на першому місці, що підкреслює саме людиноцентристський підхід у правовій та демократичній державі.

Водночас фундаментальними національними інтересами України проголошено:

захист державного суверенітету і територіальної цілісності, підтримка демократичного конституційного ладу, запобігання втручанню у внутрішні справи України;

сприяння сталому розвитку національної економіки, громадянського суспільства та держави для підвищення рівня і якості життя населення;

інтеграція України до європейського політичного, економічного, безпекового і правового простору, досягнення членства в Європейському Союзі та НАТО, розвиток рівноправних і взаємовигідних відносин з іншими державами.

Як можна побачити, в другому пункті розкрито велике значення соціально-економічних зв'язків для забезпечення національних інтересів України.

До слова, ключові завдання (настанови) національної та економічної безпеки перетинаються, принаймні частково, у двох програмних документах – Стратегії національної безпеки від 14 вересня 2020 р. та Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року від 11 серпня 2021 р. Зокрема, в п. 53 Стратегії національної безпеки наголошено на необхідності забезпечення сталого та динамічного зростання. Для цього пропонується здійснювати передусім такі заходи: 1) розвивати ринкову конкуренцію, забезпечити демонополізацію економіки та виведення господарських відносин з тіні; 2) захищати права власності; 3) забезпечити дерегуляцію та не допускати тиску на бізнес; 4) створити конкурентні умови для залучення інвестицій, зокрема іноземних; 5) забезпечити стабільне функціонування фінансової системи, послідовність грошово-кредитної політики та підвищення довіри до національних фінансових інститутів; 6) удосконалити законодавство щодо організації судової влади та забезпечити справедливе правосуддя; 7) розвивати науково-дослідницьку інфраструктуру, забезпечити ефективну взаємодію вчених з державним і приватним сектором, стимулювати інновації та впроваджувати новітні технології; 8) модернізувати транспортну інфраструктуру, включаючи дороги, залізниці, трубопроводи, аеропорти, морські та річкові порти.

Ці та деякі інші положення, зафіксовані в безпековій стратегії, спонукають говорити про те, що важелі ринкової економіки є по суті впливовими драйверами, які не лише гарантують сталий розвиток і високий рівень добробуту населення, а й істотним чином забезпечують незалежність, обороноздатність, загалом ефективний безпековий простір у нашій державі.

У документі також зазначено, що безпековий напрям у сфері економічної безпеки спрямований на запобігання розбалансуванню економіки та підвищення її стійкості до зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз. Для цього запроваджується постійний моніторинг економічної стійкості. Напрямок розвитку в цій сфері – підвищення конкурентного потенціалу національної економіки й досягнення цільових орієнтирів за основними складовими економічної безпеки, що конкретизуються завданнями для кожної з них.

Отже, можемо зробити такий проміжний висновок: стратегії національної та економічної безпеки є пов'язаними, принаймні частково, за своїм змістом документами. Уважний аналіз їхніх положень демонструє, що національну безпеку та обороноздатність країни не можна забезпечити без економічного підґрунтя, без економічної стійкості держави. І навпаки, неможливо розвивати власну національну модель ринкової економіки без забезпечення режиму її захисту від загроз зовнішнього (наприклад, військова агресія, тероризм кібератаки та різноманітні гібридні загрози) й внутрішнього (економічна злочинність, незахищеність права власності, поширена корупція, превалювання шахрайських практик у ділових відносинах тощо) характеру.

Тут не буде зайвим нагадати, що Стратегія національної безпеки є основою для розроблення низки інших

програмних документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації: Стратегія людського розвитку; Стратегія воєнної безпеки; Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту; Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України; Стратегія економічної безпеки; Стратегія енергетичної безпеки; Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату; Стратегія біобезпеки та біологічного захисту; Стратегія інформаційної безпеки; Стратегія кібербезпеки; Стратегія зовнішньополітичної діяльності; Стратегія забезпечення державної безпеки; Стратегія інтегрованого управління кордонами; Стратегія продовольчої безпеки; Національна розвідувальна програма.

Таким чином, є всі підстави вважати, що стратегії національної та економічної безпеки за своєю формою та змістом співвідносяться як ціле та частка – безпекова стратегія виступає одним із логічних «продовжень» стратегії національної. Аналогічного висновку доходять українські економісти В. Третяк та Т. Гордієнко. Вони зауважують, що економічна безпека є однією з важливих складових національної безпеки, яка відображає причиново-наслідковий зв'язок між економічною міццю країни, її військово-економічним потенціалом та загальною національною безпекою. Цей зв'язок передбачає свідому підтримку в державі відповідних пропорцій між накопиченням валового внутрішнього продукту та розвитком військових потенціалів. Отже, економічна безпека виступає як засіб захисту національних інтересів держави [2, с. 8].

Аналіз безперечно актуальних і водночас складних питань співвідношення концепцій національної та економічної безпеки на сучасному етапі розвитку української державності спо-

нукає звернутись до наукових праць вітчизняних науковців. На сьогодні уже напрацьовано чимало аналітичних та доктринальних матеріалів, присвячених теоретичним засадам і практичним проявам обох концепцій, особливо в умовах триваючої військової агресії проти України. Звернімось до деяких із цих праць.

Систематизувавши висловлені в науці погляди на поняття і сутність національної безпеки та її концептуальне сприйняття, Ю. Хатнюк пропонує її розглядати як: 1) захищеність життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства та держави; 2) найважливішу умову, за якої забезпечується життєдіяльність особи, суспільства й держави; 3) стан захищеності особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз; 4) своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам [3, с. 231]. Тобто, по суті тут наголошено на збалансованому підході до комплексного, різновекторного забезпечення національної безпеки на рівні «особа – суспільство – держава».

О. Пархоменко-Куцевіл у своїй науковій статті, присвяченій аналізу проблем забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу, слушно зауважує, що система національної безпеки має чимало інтегрованих компонентів. Вони уособлюють різні сфери, зокрема: військову, економічну, інформаційну, екологічну, продовольчу, соціальну, політичну, духовно-моральну тощо. Кожній із них притаманні власні особливі механізми, форми та методи забезпечення безпеки. Згадана дослідниця виокремлює низку актуальних проблем забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. Зокрема, позначено такі проблеми: формування дієвих механізмів запобігання та протидії коруп-

ції – необхідність у підтримці і розвитку механізмів, що мінімізують вплив корупції на оборонні закупівлі та інші аспекти, важливі для забезпечення безпеки країни; формування ефективної системи освіти – розвиток освітніх програм, спрямованих на формування якісного людського капіталу, необхідного для національної безпеки й обороноздатності; створення ефективних засобів обороноспроможності країни – перерозподіл фінансування з метою розвитку оборонно-промислового комплексу, створення науководослідних лабораторій для розроблення нових методів захисту та інноваційної зброї; забезпечення інформаційної безпеки – захист суспільства від викривлень інформації, які можуть спричинити панічні настрої, негативне сприйняття державних рішень і втрату довіри до державних владних структур.

Ці аспекти є важливими як для підтримки національної безпеки, так і для ефективного управління країною в умовах загрози й конфлікту [6, с. 14]. Індикатори (маркери) національної безпеки розкривають усю складність її забезпечення й водночас її пріоритет для нашої держави, особливо на фоні безпосередньої військової загрози її суверенітету, територіальній цілісності, конституційному демократичному устрою.

Рухаючись далі, зазначимо про таке. Т. Подковенко пише, що національна безпека України охоплює широкий спектр аспектів, що включають оборону держави та різні види безпеки, закріплені в Конституції та законодавстві країни. Це включає державну, суспільну, інформаційну, екологічну, економічну, транспортну, енергетичну безпеку, а також безпеку особи. Національна безпека визначається як особливий стан захищеності особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Основ-

ними цілями тут виступають забезпечення реалізації конституційних прав і свобод громадян, підвищення якості життя населення, збереження суверенітету, незалежності, державної і територіальної цілісності, а також сталого соціально-економічного розвитку.

Комплексність і системність державної політики у сфері національної безпеки мають бути спрямовані на захист загальнолюдських цінностей, які є основою сучасної цивілізації. Це не лише забезпечує захист країни від потенційних загроз, а й створює умови для подальшого стабільного та прогресивного розвитку суспільства [1, с. 15–16]. Ця теза також, з одного боку, розкриває комплексний і складний характер концепції національної безпеки, а з іншого, демонструє, наскільки важко, особливо в теперішніх умовах, забезпечити безпеку держави, суспільства й окремих його членів на макро- й мікрорівнях. Справді, завдання не з простих для будь-якої держави, а особливо для нашої в нинішній ситуації.

У комплексній монографічній праці, присвяченій дослідженню конституційно-правових засад національної безпеки України, В. О. Антонов висловлює думку, що успішне існування, самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави зумовлені реалізацією цілеспрямованої політики щодо захисту національних інтересів. Національна безпека України, котра визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, є критичним фактором для збереження та збільшення матеріальних і духовних цінностей держави. Сучасні загрози – поширення зброї масового ураження, міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, нелегальна міграція, піратство, ескалація

міждержавних і громадських конфліктів – набувають дедалі більшого значення й охоплюють нові регіони та держави світу. Не менш важливими є внутрішні виклики, що впливають на національну безпеку в таких сферах, як сировинна, енергетична, фінансова, інформаційна, екологічна, продовольча та інші. Нагадується також про небезпечну тенденцію порушення національних кордонів за межами міжнародного права, де використання сили й загрози силою стають недопустимою практикою в міжнародних відносинах, зокрема в Європі [4, с. 536]. Таким чином, згаданий дослідник влучно окреслив широке коло загроз національній безпеці нашої держави (і це ще без урахування обставин повномасштабного вторгнення), водночас наголосивши на пріоритетній важливості цього стану безпеки для кожного українця та України загалом.

Не менш прискіпливою є наукова увага українських дослідників до змісту концепції *економічної* безпеки та ідентифікації проблемних питань і пріоритетів щодо забезпечення такого виду безпеки в довгостроковій перспективі.

Так, О. Скорук, опрацювавши значну кількість іноземних та вітчизняних джерел, звертає увагу на плюралізм підходів до інтерпретації концепції економічної безпеки держави.

На думку науковця, економічна безпека держави охоплює кілька ключових аспектів:

стійкість та стабільність – забезпечення міцності та надійності зв'язків між усіма елементами економічної системи, стабільність економічного розвитку та здатність до стримування й нейтралізації дестабілізаційних загроз і факторів;

економічна незалежність – можливість для кожного суб'єкта економічної безпеки самостійно приймати й реалізовувати стратегічні економічні

та політичні рішення для розвитку, використання національних конкурентних переваг для забезпечення стабільності та зростання;

самовідтворення та саморозвиток – створення умов для ефективної економічної політики та розширеного самовідтворення, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному рівні;

національні інтереси – здатність національної економіки захищати свої економічні інтереси.

О. Скорук вважає, що до складових елементів економічної безпеки слід віднести такі аспекти, як інвестиційно-інноваційна політика, фінансова стійкість, зовнішньоекономічна безпека, продовольча та енергетична безпека [5, с. 40, 41].

Свою чергою, Н. Попадинець пропонує схожу класифікацію чинників, що потенційно або реально загрожують економічній безпеці України. Цей дослідник вважає, що до складових елементів економічної безпеки слід віднести такі аспекти, як інвестиційно-інноваційна політика, фінансова стійкість, зовнішньоекономічна безпека, продовольча та енергетична безпека [7, с. 23].

Очевидно, що до цього переліку, який навряд чи можна визнати закритим, є підстави додати також макрозагрози економіко-правового характеру, зокрема слабкий інститут права власності в Україні, інституційна корупція, низька якість роботи правоохоронних органів та судів, особливо в частині захисту прав і законних інтересів бізнесу. Тут не варто забувати також про інші види загроз та відповідні стратегії реагування на них, що нині запроваджені в Україні, наприклад, стратегія громадської безпеки [7].

Загалом ознайомлення з численними працями українських науковців

– юристів та економістів спонукає погодитись із тезою про те, що серед учених досі немає єдиної думки щодо визначення сутності економічної безпеки та її складових елементів. Водночас стає очевидним те, що подальший розвиток ринкових відносин неможливий без вивчення теоретико-методичних аспектів цієї проблеми та створення ефективного механізму забезпечення економічної безпеки регіону та держави в цілому [9, с. 106].

Висновки та перспективи подальших розробок. Результати проведеного у цій науковій статті дослідження демонструють важливість фахового розуміння безпосередніх змістовних зв'язків між концепціями національної безпеки й економічної безпеки України. Було з'ясовано, що економічна безпека є однією з інтегрованих складових безпеки національної, що є більш універсальним, багатоелементним феноменом. Потрібно наголосити на тому, що лише поєднання фахових зусиль українських науковців, як правників, так і економістів, дозволить виробити вдосконалене доктринальне тлумачення національної безпеки нашої держави, її стратегічних пріоритетів, зіставити стратегію національної безпеки нашої держави із аналогічними програмними документами в державах-партнерах.

Подальші наукові розробки в окресленому напрямі варто, як убачається, присвятити більш докладному порівняльному аналізу вітчизняної та зарубіжних стратегій національної та економічної безпеки. Такий підхід вочевидь відповідатиме глобальним трендам XXI століття, а також дозволить реагувати на регіональні та глобальні загрози й конфлікти, в епіцентрі одного з яких сьогодні, на жаль, опинилась Україна.

Список використаних джерел:

1. Подковенко Т. Національна безпека України: аксіологічний та правовий аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 С. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2021.01.011>.
2. Третяк В. В., Гордієнко Т. М. Економічна безпека: сутність та умови формування. *Економіка і держава*. 2010. № 1. С. 6–8.
3. Хатнюк Ю. А. Поняття та правове забезпечення національної безпеки України. *Правові новели*. 2020. № 10. С. 228–234. DOI: <https://doi.org/10.32847/ln.2020.10.32>.
4. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
5. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6 (ч. 3). С. 39–42.
6. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування». 2023. Вип. 3. С. 143–150. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.19>.
7. Попадинець Н. М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Вип. 2. С. 20–23.
8. Каменський Д. В. Здоров'я населення як складова громадської безпеки: досвід Європейського Союзу та України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 335–340. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.60>.
9. Стеценко С. П. Економічна безпека: сутність і структура. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 24. С. 104–106.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2024

D. Kamensky, A. Voznyuk

NATIONAL AND ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE: RELATIONSHIP OF CONCEPTS AT THE CURRENT STAGE OF UKRAINIAN STATE DEVELOPMENT

The research paper is devoted to the study of formal and substantive-applied connections between the concepts of national security and the economic security of Ukraine. It has been established that economic security is an integral part of national security, which, in turn, is a complex, multi-element phenomenon. Based on the results of the professional study of numerous scientific sources, it is emphasized that only the joint expert efforts of Ukrainian lawyers and economists will enable offering a more universal and at the same time deep understanding of national security, the strategic priorities of our state in the field of national and economic security, as well as to compare the strategic policy of our state in these directions with similar documents in the partner states of Ukraine. It is noted that for further development in this direction, it will be important to carefully analyze the content of domestic and foreign national and economic security strategies in a comparative context. The position is argued that such proposed approach will correspond to the global trends of the modern world and at the same time will allow an effective response to regional and global threats and conflicts.

The position is argued that joint efforts of Ukrainian scientists, both lawyers and economists, will allow for the improvement of doctrinal approaches to the interpretation of Ukraine's national security and its strategic priorities. Such an approach will also allow for the comparison of our state's national security strategy with similar program documents of partner states.

It is emphasized that future scientific research in the outlined direction should be focused on a detailed comparative analysis of national and foreign strategies in the field of national and economic security. Such an approach will not only correspond to the global trends of the 21st century, but will also contribute to an adequate response to regional and global challenges, in particular those that Ukraine is currently facing in a difficult geopolitical situation.

Key words: *national security, economic security, threats, scientific concept, sustainable development, globalization, military aggression, society.*

DOI: <http://doi.org/10.51369/3083-5917-2024-1-3>

УДК 343.3

Оксана КНИЖЕНКО

доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії № 2 навчально-організаційного центру,
Національна академія Служби безпеки України

E-mail: 2015knio@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9252-7464

ВІДМЕЖУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ ВІД КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У науковій статті проводиться відмежування таких складів кримінальних правопорушень як колабораційна діяльність та державна зрада. Обґрунтовано, що в колабораційній діяльності присутній додатковий факультативний об'єкт (життя та право власності), а окремі її форми прояву потребують установлення спеціального предмета – матеріальних ресурсів. Різняться вказані діяння між собою й суб'єктом, оскільки колабораційна діяльність може бути вчинена не тільки громадянином України, а й іноземцем та особою без громадянства. Обстоюється позиція, що основним критерієм розмежування є наявність або відсутність виконання завдання іноземної держави, організації чи їх представників. Допоміжними критеріями є час та обстановка, оскільки колабораційна діяльність, як правило, вчиняється на вже окупованих територіях або принаймні за вже розпочатого збройного конфлікту чи в умовах воєнного стану. Звертається увага на те, що умисел у державній зраді нерозривно пов'язаний з констатацією факту наявності зв'язку громадянина України з іноземною державою, її організаціями чи їх представниками, спрямованого на шкоду інтересам України. Вчиняючи державну зраду, особа може діяти на користь будь-якої держави, а в разі колабораційної діяльності особа здійснює діяння тільки на користь держави-агресора.

Зазначено, що перехід на бік ворога у формі добровільної участі громадянина України у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території та/або у збройних формуваннях держави-агресора, або надання допомоги таким формуванням у веденні бойових дій проти Збройних Сил України від спільної діяльності, на практиці неможливо відмежувати.

Це зумовлює наявність різної судової практики, яка перешкоджає реалізації права на справедливий суд. Вирішити зазначену проблему запропоновано декількома шляхами: 1) внести зміни до чинного кримінального законодавства, трактуючи вислів «перехід на бік ворога» таким чином, щоб його зміст відрізнявся від зазначеного прояву спільної діяльності; 2) виключити з колабораційної діяльності як прояву колабораціонізму добро-